

akarja kitolni. Ennek kulcsát, Nándorfehérvárt kell elfoglalni. Emericus ismerteti az 1456-os diadalt és az erődítmény hadászati értékét, földrajzi fekvését. Ezután tér rá a hadjárat részletes leírására; a török hadak felvonulása, Nándorfehérvár ostroma, Lajos segélykérése Lengyelországtól, a lengyel zsoldosok indulása Jan Tarnowski vezetésével, Lajos intézkedései, Nándorfehérvár és Szabács bevétele Szulejmán hadai által.

A bemutatott tények és dátumok helyességét és a várostrom részleteinek igaz voltát más források is alátámasztják.

Tévedései — pl. a török hadak Szabácsot még felvonulásuk idején elfoglalták, nem pedig Nándorfehérvár bevétele után, — mit sem vonnak le a hadjárat leírásának értékéből.

A törökök nem akartak tartósan berendezkedni az új határokon. Ezt Emericus is sejtette. Jól ismerte a magyarországi állapotokat, melyeket összehasonlítva a Zsigmond alatti Lengyelországgal csak elítélni tudott. Felháborodott Lajos könnyelműségén, környezetének viszálykodásán, árulásán, amely pusztulás felé sodorta az országot.

A mohácsi csatavesztés híre szeptember 6-án jutott el Krakkóba, és ugyanazt az ijedelmet váltotta ki, mint egész Európában. Mátyás országa még elég tekintéllyel birt ahhoz, hogy összeomlása megdöbbenést váltson ki. Még 1526 folyamán 36 röpiratot szórt szét a török veszedelem szele a kontinensen, s az erők összefogását sürgető országban Zápolya hadait a nyugati határ felé fordította, ahol Ferdinánd seregei gyülekeztek, jelképezve egyben az európai segítséget.

Szulejmán második magyarországi hadjáratának leírásában Emericus részletesen elemzi a mohácsi csata lefolyását. Személyes rokonszenve és ellenszenve is ebben a leírásban ütközik ki legnyilvánvalóbban. Zápolya késlekedését árulásnak tartja, míg a külföld, a lengyelek és a Habsburgok segítségének

jelentőségét erősen eltúlozza. Ez is tanúsítja, hogy a bekövetkező trónviszályban a szerző Habsburg-párti.

A mohácsi csatavesztést követő időszak eseményeinek fejlődését a krónikás igyekszik nyomon követni. Leginkább a Lengyelországot érintő fonalakat gombolyítja fel. Részletesen leírja Zápolya lengyelországi utazását, míg Erdélybe történt visszavonulását épp, hogy csak megemlíti, ugyanúgy, mint Buda 1527-es elfoglalását. Kifejezi örömét, amikor a törököket Bécs alatt kudarc éri. Az utolsó években csak Buda 1530-as ostromát mutatja be az olvasónak nagyobb leírás keretében, de a többi rövid utalásokban feldolgozott rész is történelmi értékű forrásul szolgál.

Történetírói világgépét krónikási szűkösség jellemzi. Megmarad a krónikairás középkori iskolája mellett. Viszont gondosság és objektív szemlélet tekintetében sok későbbi történészt is felülmúl. Tévedései a nevek közlésében ütköznek ki, olykor a dátumoknál is elkövet hibát. Ezzel szemben a földrajzban tájékozott, képzett, és megbízható a háborúk feldolgozásában is. Adatai Wapowski közvetítésével értékes támpontul szolgálnak a történettudományoknak.

Emericus Hungarus latin tudásával a krakkói műveltség átlagos színvonalát képviselte. Nyelvtanilag szabályosan építkezett, de elkerülte a bonyolult mondat szerkesztést. Kora történetíróinak korlátozott szókincsével élt. Művét ez egysíkúvá, szürkévé tette. Gondolatai nem lettek árnyaltak, s ez a stílusára is rányomja bélyegét, amely inkább királyi kancelláriára hasonlít. A történetírói példaképek nem voltak olyan nagy hatással rá, mint pl. Decjusza Livius. Történelmi tudata egyben rámutat kora művelt nemesi és polgári rétegének tudására.

Kovács István

*

Balassi Bálint összes versei, Szép magyar comediája és levelezése. Második bővített kiadás. Szerkesztette, az idegen nyelvű szöveget fordította és a jegyzeteket összeállította Eckhardt Sándor. Bp. 1968. Szépirodalmi K. 400 l.

Eckhardt Sándor, a Balassi-szövegkritika és filológia fáradhatatlan mestere újra s már utoljára közreadta a kedves poeta doctus összes verseit, pásztorodramáját, valamennyi levelét és a költő viharos életét hitelesen nyomon kísérő, dokumentáló egykorú iratot. Csak a *Füves kertecske* és a *Campianus-fordítás* maradt ki a teljes életműből e népszerű kiadásban. A szövegeket

nem eredeti helyesírásban, hanem átírásban adja a kötet, de a mai nyelvhasználattól eltérő hangalakokra utaló régiességet megtartotta. Eckhardt legújabb Balassi-kötete nem egyszerű utánnyomása a legutóbbi kiadásnak, hanem figyelembe veszi a Balassikutatások friss eredményeit s a kritikai kiadás szerkezeti rendjét követve, ha indokolt, változtat a versek kronológiai elhelyezésén, vagy igazít a szövegen. Így Eckhardt új Balassi-kiadványa a verseket tekintve, a kritikai kiadás jobbított, népszerű változatának is tekinthető.

A Balassi-versek kronológiai rendjét tekintve még számos ének pontosabb helye bizonytalan az életmű folyamatában, különösen a

korai versek időbeli sorrendjének a megállapítása ad még megoldandó problémákat. Nem tudjuk bizonyossággal, hogy Balassi első erdélyi útja során írt-e már verseket, vagy csak később (Lengyelországban). Eckhardt a kritikai kiadásban a *Bebek Judit nevére*, valamint a *Morgay Kata nevére* című éneket datálja 1575–76-ra (feltételelesen). Nehezíti néhány korai szerelmes ének kronológiai helyének a meghatározását, hogy nem tudjuk: kihez vagy kikhez írta ezeket Balassi. Bár Eckhardt már nem ismerhette a korai verseket is érintő legújabb feltételezéseket, mégis, kitűnő érzékkel némiképp módosított a korai versek kronológiai rendjén s az *Aenigma* c. énekekkel kezdte a kötetet. A korai akrosztichonos versek elé tette tehát azt az éneket, amelyről talán nem jogtalanul feltételezhetjük, hogy az allegorikus történet mögött Kerecsényi Judit személyét kell keresnünk. Ezért valószínű, hogy ez a vers már az első erdélyi tartózkodás terméke, és várhatóan még több Balassi-éneket is korábbra kell majd datálnunk. Nem lehetetlen az sem, hogy néhány ismeretlen kegyest rejté énekről kiderül: Kerecsényi Judit áll azok mögött is.

A kiadás dokumentum-anyagában *Levelek és tanúságok* címen közli Eckhardt a kritikai kiadás megjelenése óta publikált dokumentumok szövegét is kronológiai rendben (az idegen nyelveket fordításában). A költő életútja e levelek, iratok segítségével (mert az összes ismert anyagot közzéteszi Eckhardt) kitűnően kísérhető nyomon a nem szakember számára is, a gyermek Balassi nürnbergi tanulásától haláláig. A három *emlékirat* azonban a *Levelek és tanúságok* közé kellett volna illeszteni (kronológiai rendben), mert így kissé zavaró, hogy a később keletkezett emlékiratok megelőzik a korábban írt leveleket. (A 97. sz. levélnél lemaradt, hogy ezt Balassi Krakkóban írta 1590-ben).

Hiányzik a kötetből egy rövid életrajz, mert az énekek legtöbbször nem közvetlenül, hanem csak közvetetten utalnak a költő életútjának jellegzetes mozzanataira. A szép kiállítású kötetet gazdag szótár zárja, megadva a régi kifejezések mai jelentését.

Komlószi Tibor

Zrínyi Miklós a törökök réme. Franciaországi emlékbeszéd 1665-ből latinul és magyarul. Bevezette és fordította: Molnár Imre. [A versfordítás Écsi Ö. István munkája]. Szigetvár, 1969. Várbaráti Kör 59. l. (Szigetvári Várbaráti Kör Kiadványai, 3.)

Az áldozatos és lelkes szigetváriaknak tarozunk köszönettel egy új, eddig ismeretlen Zrínyi-dokumentum kiadásáért. Leonhardus

Frizon francia jezsuita emlékbeszédét és panegyricusát jelentették meg bilingvis formában. A beszéd jelentősége részben az, hogy a költő Zrínyi francia kapcsolataira élesebb fény derül (ezt fordítója, Molnár Imre a bevezetőben kiemeli), részben viszont meglepő adatokat szolgáltat: egyedül ebből a beszédből értesülünk arról, hogy Zrínyi fia, Ádám Velencében és Párizsban járt. Az utolsó előtti bekezdés szerint Zrínyi fia már bemutatkozott a velencei köztársaságnak és most „lustrare Galliam est aggressus”. Ez az érdekes adat azonban meglehetősen filológiai problémát vet fel magában a beszédben. Eszerint a beszédet csakis a jeles ifjú előtt, üdvözlésére vagy felkérésére mondhatták el. A jeles ifjú pedig, aki (ismét csak a beszéd szerint) már a törökök elleni harcban is kitűntette magát és a törökök ajándékait is elnyerte, semmi esetre sem járhatott 1665-ben Franciaországban, ahogy az előszó felteszi, mivel akkor még a harmadik évét sem töltötte be (Zrínyi Ádám, a költő egyetlen fia született 1664. dec. 24-én, meghalt 1691-ben). Molnár Imre nem figyelt fel a beszéd furcsa ellentmondására: az első bekezdésben valóban csak 1665-re gondolhatunk („már majdnem eltelt elsratásának hivatalos gyászéve” = iam legitimo annui prope doloris spatio defletum). Nem tudjuk meg Molnártól azt sem, hol hangozhatott el a beszéd. A szövegből az derül ki, hogy egy királyi tanintézet (Regali Athenaeo) aulájában. Frizon nyomtatékosan céloz arra, hogy XIV. Lajos nyilatkozatát tolmácsolja (interpretem augustissimi feram oraculi), hogy az ő szavára ad visszhangot beszéde (Ludoviceae voci, velut imago . . . mea resonat oratio). Ugyanitt közli azt is, hogy „ez a hely adatot elsőként a megtisztalásra” (hic primus ab illo casu funestissimo agendi locus sit). Mindezek az adatok valóban az 1665-ös dátumot támasztják alá. Az ellentmondást nem segít eloszlatni az előszó, amennyiben „a beszéd a »Selectae orationes panegyricae« c. könyv második kötetében jelent meg 1696-ban Augsburgban” (5.), majd (7.): „(Frizon) első kiadású beszédgyűjteménye 1674-ben Párizsban jelent meg. A Zrínyiről szóló panegyricus ebben az összeállításban 1663-as évjelzéssel található”. Molnár nem mondja meg, melyik kiadást használja — a fényképmellékletek az augsburgi kiadást valószínűsítik. Vajon megegyezik a két kiadás szövege? Nem az-e a megoldása az ellentmondásnak, hogy Frizon, Ádám ottjártakor, hozzáírt a szöveghez? Egyáltalában: mikor járt Ádám Franciaországban? Ha viszont valóban XIV. Lajos intenciói érvényesültek, ő milyen alkalommal mondhatta el a beszédet? Ki lehetett ez esetben Frizon informátora? A számos kérdés a korszak kutatóinak feleletére vár.